

37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
Humán Tudományi Szekció

**Az Észak-Atlanti Szerződés Szervezetének megalakulása a Szabad Nép tudósításainak tükrében
(1949. januárjától májusig)**

Jelige: NATO

Lezárás dátuma: 2025/I.

2024/2025

Tartalom

Bevezetés.....	2
Források bemutatása.....	3
Módszertani jellemzők	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
Történelmi előzmények.....	5
A szovjet rendszer sajtómegítélése	9
A Szabad nép szerepe a Rákosi-diktatúrában	11
A NATO megjelenése a Szabad népben	12
Rövid kitekintés 1948. év végére	13
Megjelenés 1949. januártól februárig.....	14
Megjelenés 1949. márciustól májusig.....	18
Konklúzió	23
Levéltári forrás	26
Felhasznált irodalom	26
Internetes hivatkozások	26

Bevezetés

A tanulmány a Szabad nép napilapban 1949. év első felében megjelent tudósításokra fókuszálva az Észak-Atlanti Szerződés Szervezete (NATO) megalakításának, és az Alapokmány aláírásának előzményeit mutatja be. A 2024-ben 75 éves szerződés a kezdetektől a mai napig meghatározó katonapolitikai szövetség Európa és Észak-Amerika között, így fontosnak tartottam munkám során az ezzel való foglalkozást.

Minek után Magyarország az Észak-Atlanti Szerződés létrejöttekor (1949. április 4.) szovjet befolyás alatt állt, lényeges feladatnak véltem megvizsgálni, hogy a NATO megalakulásának történései milyen formában és tartalommal, valamint mekkora mennyiségben jelentek meg az állampárt, a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) országos terjesztésű központi lapjában.

A Szabad népet a korszak első számú sajtóorgánumának tartották, a kommunista háttérű, szovjet gondolatokat föltétlenül átvevő és megjelentető napilap irányadónak számított a többi napi- és hetilaphoz viszonyítva is. Valamennyi nyomtatott sajtó szigorúan az abban megjelent közleményeket, tudósításokat és adatokat felhasználva jelentette meg saját újságait. Ennek okán esett a választásom a Szabad népre.

A választott újság 1948-ban még elenyésző mértékben foglalkozott a NATO-val, csak 1949 januárjában - annak is a második felében - kezdett egyre gyakrabban visszatérő elemmé válni. Ez a rendszeresség az 1949. május 15-ei választásokkal zárult le, ti. ez a választás legitímálta a szovjet „támogatású”, Rákosi Mátyás vezette MDP hatalmát Magyarországon. Így korszakválasztásomat ez indokolta.

A kutatásom során nehézséget okozott, hogy a téma ebben a formájában egyáltalán nem feldolgozott. Külön-külön tanulmányokban ugyan többen is foglalkoztak a NATO megalakulásával, valamint a Szabad nép korszakon belüli szerepével, egységes adatok azonban nem álltak rendelkezésemre a tekintetben, hogy a két megközelítés miként találkozott egymással – főként, ha találkoztak. Célkitűzéseim közé is ezek a feltételezések kerültek, megjelent-e a magyar sajtó legnagyobb napilapjában a NATO megalakulásának folyamata, és amennyiben igen, milyen módszereket alkalmaztak, milyen álláspontot fogalmaztak meg, milyen minőségben és mennyiségben foglalkoztak ezzel a nemzetközi eseménnyel.

Források bemutatása

Dolgozatom legfőbb forrása az 1949 januárjától májusig terjedő időszakban szerkesztett *Szabad nép*¹. Ezen kívül felhasználtam a Pálffy József és Novák Zoltán *A NATO húsz éve*², Bognár Károly *Harminc év a haladás ellen*³, Horváth Attila *A magyar sajtó története a szovjet típusú diktatúra idején*⁴ c. munkáit, valamint Kácsor Zsolt *A Szabad nép szerepe a Rákosi-diktatúrában*⁵ c. tanulmányát. Szükség esetén a vizsgált témámról ezekben a közleményekben megtalálható tartalmakat egészítettem ki olyan munkákkal, amelyek speciális adatokat tudtak szolgáltatni a téma komplexebb kifejtéséhez.

A *Szabad népnek* az Arcanum weboldalon digitalizált formában megtalálható cikkeit dolgoztam fel, amely sok esetben hátrányt jelentett, mivel a digitalizáció során a minőség nem mindig volt megfelelő, így többször is előfordult, hogy a kifejezések nehezen kivehetők voltak, egyes karakterek lekoptak, az idő során. Továbbá némely alkalommal az újság szélei szakadtak voltak, így az oldalsó hasábok sokszor hiányosan jelentek meg. Ezen kívül az adminisztrációval kapcsolatban is akadályokba ütköztem, így például a március 21-ei szám a 23-ai anyagok után kerültek feltöltésre. Az ebben a formában támadt nehézségek jelentős odafigyeléssel megoldhatónak bizonyultak, és mind ezek ellenére ennek a forráscsoportnak az online elérése nagy segítség volt, mert a papír alapú eredeti anyagok fellelése kiváltképp megnehezítette volna kutatásom menetét.

Ezeket az írásokat a Microsoft Excel program segítségével listába rendezve egy hosszú adatbázist kaptam. Ezt a listát színekkel egészítettem ki, melyben külön kategóriát képeztek a skandináv kérdésre vonatkozó cikkek, a nagyhatalmi témák (ide soroltam azokat a cikkeket, melyekben nyugati országok, valamint a Szovjetunió gazdasági és diplomáciai helyzetét taglalják- ezekről később a kutatás eredményeit ismertető részben írok). További kategóriát képeztek a tüntetésekről készült tudósítások, végezetül az ENSZ és NATO Alapokmányait érintő írások. A címkézés során a rendszerezést segítő címszavakkal láttam el minden egyes

¹ Arcanum, Szabad nép <https://adt.arcanum.com/hu/collection/Nepszabadsag/>

² PÁLFY József – NOVÁK Zoltán *A NATO húsz éve*, Zrínyi Könyvkiadó, Budapest, 1970. (Továbbiakban: PÁLFY – NOVÁK 1970)

³ BOGNÁR Károly *Harminc év a haladás ellen*, Zrínyi Katonai Könyvkiadó, Budapest, 1979. (Továbbiakban: BOGNÁR 1979)

⁴ HORVÁTH Attila *A magyar sajtó története a szovjet típusú diktatúra idején*, Médiatudományi Intézet, Budapest, 2013. (Továbbiakban: HORVÁTH 2013)

⁵ KÁCSOR Zsolt *A Szabad nép szerepe a Rákosi-diktatúrában*, Eszterházy Károly Főiskola Líceum Kiadó, Eger, 2008. (Továbbiakban: KÁCSOR 2008)

cikket a könnyebb keresés és átláthatóság érdekében. Így könnyebben ismertem fel az azonosságokat és a különbségeket, valamint a kutatás eredményeit is könnyebben foglalhattam össze.

Pálfy József és Novák Attila *A NATO húsz éve* című munkájuk a NATO huszadik évfordulójára íródott, és az első húsz évet foglalja magába előzményekkel együtt kronológiai sorrendben haladva. A könyv minden fontos részletet tartalmazva jól foglalja össze 1947-től kezdődően az eseményeket alakító tényezőket, és fogalmazása is érthető, így könnyen tudtam felhasználni. A nehézséget az okozta, hogy az idézetek hivatkozása elmaradt, így a pontos forrás fellelése hosszabb folyamatot igényelt.

Bognár Károly *Harminc év a haladás ellen* című könyvében a fejezetek kérdéskörönként kerültek tagolásra, ezzel lehetőséget nyújtva arra, hogy az eseményeket illetően ne csak időrendi sorrendben haladva lássam át, hanem egyéb szempontok alapján is könnyen tudjak tájékozódni.

Fontos azonban megjegyezni, hogy valamennyi előbb ismertetett szakirodalom a korábbi korszakban készült, így sok esetben nem észlelhető az ideológiai pártatlanság a megfogalmazásokat és véleményeket illetően. Bognár még 1979-ben is úgy fogalmazott, hogy „imperialista nyugat” vagy „burzsoázia”. Ennek következtében az említett szakirodalmakat kellő kritikával kellett kezelnem.

Dolgozatomnak még felhasznált irodalma a Horváth Attila által írt *A magyar sajtó története a szovjet típusú diktatúra idején* című könyv. A szerző átfogó tanulmányban ismerteti a II. világháború végétől a rendszerváltásig tartó sajtóviszonyokat Magyarországon, majd a nagyobb újságokat is bemutatja, ezzel viszonyítási alapot nyújtva többi korabeli anyagokhoz. Kácsor Zsolt pár oldalas munkája, *A Szabad nép szerepe a Rákosi-diktatúrában* tanulmány tömören foglalja össze az 1947 és 1953 közötti Szabad népre vonatkozó tulajdonságokat, így ennek ismeretében könnyebben tudtam hipotéziseimet alátámasztani.

Történelmi előzmények

A második világháború végét jelezte az 1945. július 17. – augusztus 2. között megrendezett potsdami konferencia, melyen a három nagyhatalom vezetője; Sztálin a Szovjetunió Minisztertanácsának elnöke, az SZKP főtitkára, a konferencia első szakaszában Winston Churchill, majd miniszterelnöki székben őt váltó Clement Attlee brit miniszterelnök és Harry S. Truman amerikai elnök vettek részt. Az értekezletről kiadott közleményben leírták, a tárgyaló felek megerősítették az egymás közötti kapcsolatokat, és fogadalmat tettek az *Egyesült Nemzetek* [Szervezete]⁶ többi államával való igazságos és tartós béke megteremtésére.⁷

A háború végéhez közeledve, a háború pusztításai és egyes országokban a háború alatti időszakban tért hódító népfrontpolitika az elszegényedett Európában lehetőséget nyújtott a szocializmus, a kommunizmus, a munkáspártok és a szakszervezetek elterjedéséhez, melyet a demokratikus vezetők aggodalommal követtek. Az előretörésnek köszönhetően a kommunista pártok kisebb-nagyobb mértékben részt vettek a koalíciós kormányokban, többek között Franciaországban, Olaszországban, Dániában, Hollandiában és Norvégiában is⁸.

Winston Churchill 1945. május 12-én Truman elnöknek küldött táviratában arra hívta fel a figyelmet, hogy egy-két éven belül a brit és francia hadseregek elgyengülnek, viszont a szovjetek többszáz hadosztályt is megtarthatnak. Már ekkor utalt a vasfüggöny megjelenésére, azonban nyíltan csak egy évvel később, az 1946 márciusi fultoni egyetemen tartott beszédében mondta ki, hogy

„A Balti-tenger melletti Stettintől az Adriai-tenger mentén fekvő Triesztig vasfüggöny ereszkedett le Európára. E vonal mögött van Közép- és Kelet-Európa régi államainak valamennyi fővárosa – Varsó, Berlin, Prága, Bécs, Budapest, Belgrád, Bukarest és Szófia. E híres városok és országok lakossága szovjet szférában él, és valamilyen formában alá van vetve nemcsak a szovjet befolyásnak, hanem Moszkva egyre nagyobb mértékű ellenőrzésének.”⁹

⁶ A második világháborút követően 1945-ben alapította 51 tagállam, akik elkötelezték magukat a béke és a biztonság fenntartása, a baráti kapcsolatok fejlesztése, a társadalmi fejlődés, a jobb életszínvonal megteremtése és az emberi jogok előmozdítása

⁷ PÁLFY – NOVÁK 1970, 6.

⁸ Az 1940-es évek végére több nyugat-európai országban radikális növekedés figyelhető meg a kommunista pártok taglétszámát és a rájuk leadott szavazatokat tekintve. Az 1939-es adatokhoz viszonyítva 1945-47-ben a legszembetűnőbb változások Franciaországban (2,6-szoros növekedés a párton belül és 16%-kal több leadott szavazat) és Olaszországban (150-szeres bővülés, 19%-kal több szavazat) figyelhetők meg, de Dániában (15,7-szeres növekedés, 11,5%-kal több szavazat), Hollandiában (6-szoros bővülés, 7,5%-kal több szavazat) és Norvégiában (6,2-szeres bővülés, 10%-kal több szavazat) is megnövekedett a létszámuk. (BOGNÁR 1979, 8-9.)

⁹ BOGNÁR 1979, 7.

Ettől kezdve a nyugati sajtóbejegyzések, közlemények, kiadott dokumentumok egyre többször, majd állandóan hivatkoztak a „szovjet veszélyre” és „szovjet fenyegetésre”.

1947 májusában Truman elnök a Kongresszushoz intézett üzenetében kérte, hogy szavazzanak meg egy jelentősebb összeget azzal a céllal, hogy annak felhasználásával tudják feltartóztatni az egyre terjedő kommunizmust Európában, majd kitért Görögország és Törökország¹⁰ kulcsfontosságú szerepére. A doktrína kimondta, hogy a világ nemzeteknek választania kell, hogy melyik úton haladnak tovább. Az egyik út a többség akaratán, szabad választáson, személyes- szólás- és vallásszabadságon alapul, míg a másik út a kisebbség akaratára, a terrorra és nyomásgyakorlásra épül, irányítja a sajtót és rádiót, elnyomja az önállóságot és befolyásolja a választásokat.¹¹ Andrej Zsdanov szovjet érdekeknek megfelelően szintén a világ két táborra osztásáról beszélt doktrínájában. Kifejtette, hogy a világon két ellentétes politika alakult ki; a Szovjetunió és népi demokráciák által képviselt politika, amely az imperializmus aláadását és demokrácia megszilárdítását tűzte ki feladatának, míg a másik oldalon az Amerikai Egyesült Államok és Anglia áll, amelyek az imperializmus megerősítését és demokrácia megfojtását képviselik.¹²

Truman elnök már 1945 decemberében és 1946 januárjában is említést tett beszédeiben az Európán belüli amerikai befolyás megtartásának és erősítésének fontosságáról.¹³ 1947 márciusában George Marshall, amerikai külügyminiszter a Harvard Egyetemen tartott beszédében ismertette az „Európai Újjáépítési Programot”, ismertebb nevén a Marshall-tervet. A terv céljai között szerepelt a résztvevő európai országok feletti gazdasági befolyás megszerzése, kapcsolati szerződéseik szabályozása és politikai ráhatás megnyerése. A segély Sztálint hatalmas döntés elé állította, mivel Amerika alapvetően a Szovjetuniótól sem zárta el a pénzfelvétel lehetőségét. Ha Sztálin elfogadja a támogatást, a Szovjetunió is nyugati függés alá kerül, ha viszont

¹⁰ Görögország esetében a monarchisták és kommunisták között kialakult polgárháborús helyzetben fennállt a veszélye a kommunista hatalomátvételnek, míg Törökország esetében Sztálinnak a Dardanellák megszerzésére irányuló törekvéseit volt szükséges megakadályozni. Anglia erre már nem volt képes, így a szovjet célok megakadályozása érdekében az említett országoknak az amerikai Kongresszus 400 millió dolláros támogatást szavazott meg.

¹¹ Rubicon, *A Truman-doktrína* meghirdetése <https://rubicon.hu/kalendarium/1947-marcius-12-a-truman-doktrina-meghirdetese> (Letöltve: 2024.10.28.)

¹² ROMSICS Ignác *Magyar sorsfordulók 1920-1989*, Osiris Kiadó, Budapest, 2012 171-172 (Továbbiakban: ROMSICS 2012)

¹³ BOGNÁR 1979, 8.

megtiltja a népi demokráciáknak¹⁴ a felvételt, akkor a világ – amint ezt szeptemberben a KOMINFORM¹⁵ alakuló ülésén Zsdanov értékelte – kettő táborra szakad¹⁶. Sztálin végül a távolmaradás mellett döntött.¹⁷ A nyugati országoknak nyújtott segítségnek köszönhetően az amerikaiak több mint 12 milliárd dollárral támogatták a nyugat-európai országokat, akik pedig piacot szolgáltattak az Egyesült Államok fölöslegeinek.¹⁸

A fenti történésekkel párhuzamosan 1947. március 4-én Franciaország és Nagy-Britannia Dunkerque-ben szövetségi és kölcsönös segélynyújtási szerződést kötöttek. A szerződés a német veszély ellen volt hivatott létrejönni, továbbá erősítette a második világháborúban kialakult szövetséges kapcsolatot a szerződő felek között, azonban egyértelmű volt, hogy egy esetleges szovjet veszély elleni csoportosulásnak is ideális alapot tud nyújtani. 1948. január 20-án John Foster Dulles, amerikai külügyminiszter javasolta egy nyugat-európai országokat érintő katonapolitikai szövetség létrehozását, mely a tervezet szerint a Marshallterv-felhasználó országokat érintené, és célja, az országok olyan arányban való részesülése a segélyből, amilyen arányban részt vállal a szovjetellenes politikából. Két hónappal később, 1948. március 17-én aláírt brüsszeli paktumot (korabeli nevén Nyugati Unió) már Franciaországon és Nagy-Britannián kívül Belgium, Hollandia és Luxemburg is aláírta. Ez a szerződés -az ENSZ 51. cikkelyére¹⁹ alapozva- a katonai összefogás lehetőségét teremtette meg Nyugat-Európában. *„A Szerződő Felek egyikének kérésére a konzultatív tanácsot azonnal össze kell hívni, hogy lehetővé tegyék a Magas Szerződő Felek részére, hogy összeegyeztessék magatartásukat és a teendő intézkedéseket abban az esetben, ha Németország részéről felújulna az agressziós politika, vagy minden olyan más helyzetben, amely fenyegetést jelenthetne a békére, bárhol álljon is az elő, vagy minden olyan helyzetben, amely a gazdasági stabilitást veszélyezteti.”*²⁰

A szerződés kihangsúlyozza a német agresszió veszélyét, azonban lehetőséget biztosít a szerződő feleknek az együttműködésre azokban az esetekben is ha más államok veszélyeztetik

¹⁴ Nép demokráciának tekinthető az a kelet-európai ország, melynek a politikai vezetése a Szovjetuniótól függ, államformája jellemzően népköztársaság. A politikai térnyerés érdekében munkáspártot alakít, amely felszámolta a korábbi politikai erőket, továbbá eszköze az államosítás, a mezőgazdaság kizsigerelése, a nehézipari beruházások.

¹⁵ Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodája

¹⁶ A világ kettő táborra szakadt, a Szovjetunió vezette népi demokráciák és az Amerikai Egyesült Államok vezette imperialista hatalmak.

¹⁷ BÉKÉS Csaba Európából Európába Gondolat Kiadó, Budapest, 2004, 47 (Továbbiakban: BÉKÉS 2004)

¹⁸ PÁLFY – NOVÁK 1970, 9-10.

¹⁹ Az ENSZ-tagoknak joguk van önvédelemre támadás esetén, amíg a Biztonsági Tanács nem intézkedik a béke helyreállításáról. Az önvédelmi lépéseikről azonban értesíteniük kell a Tanácsot, amely bármikor közbeavatkozhat.

²⁰ HALMOSY Dénes Nemzetközi szerződések 1945-1982. A második világháború utáni korszak legfontosabb külpolitikai szerződései, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó – Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1985. 146.o.

a békét és a tagállamok biztonságát. Ez a nyugati propaganda szerint a szovjet veszély növekedését jelenti.

Azonban a szerződés megkötésének egyben mögöttes oka lehetett az amerikai befolyás csökkentése. Ezt az amerikaiak is érzékelték, viszont látták azt is, hogy ezt még előnyükre is fordíthatják.²¹ Mi sem bizonyítja jobban, hogy a fél évvel később megalakított Nyugat-európai Unió fegyveres erőinek egyesített főparancsnokságán a „Nyugat-európai Unió Védelmi Szervezetének” ülésén megfigyelőként jelentek meg amerikai és kanadai szakértők.²²

Ezek az események mind arra sarkalták a demokratikus vezetőket, hogy egy olyan szervezetet hozzanak létre, amelynek célja a kommunizmus terjedésének megakadályozása és viszszaeszköztetése úgy, hogy közben az Egyesült Államok befolyása egyre határozottabban érvényesüljön. Ezt az elképzelést igyekezett megvalósítani az Észak-Atlanti Szerződés Szervezete, hivatalos nevén North Atlantic Treaty Organization, rövidítve NATO.²³

A Szovjetunió már 1943-tól bilaterális „Barátsági, kölcsönös segélynyújtási és háború utáni együttműködési szerződést” valamint „Barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződést” írt alá Csehszlovákiával (1943), Jugoszláviával, Lengyelországgal (1945), Romániával, Magyarországgal, Bulgáriával és Finnországgal (1948), majd 1946 és 1949 között tizenhét kétoldalú megállapodás került aláírásra a „népi demokráciák” országai között. Valamennyi szerződés tartalmazza, hogy a Magas Szerződő Felek kötelezik magukat, hogy bármilyen eszközt igénybe vegyenek annak érdekében, hogy *„kiküszöböljék bárminő, Németország vagy bármely más, vele közvetlen, vagy akármilyen egyéb formában szövetkezett állam részéről megismétlődő támadás veszélyét”*²⁴. A szerződések egy későbbi pontjában kifejtésre kerül, hogy ha egyik szerződő felet támadás éri valamely olyan tagállam részéről, amely a korábbi cikkek valamelyikében veszélyként lett feltüntetve, a másik Magasan Szerződő félnek haladéktalanul segítséget kell nyújtania a háborúba sodródott félnek.²⁵

Ezekből az előzményekből megállapítható, hogy a Szovjetunió már 1949 előtt politikai és katonai szövetségeket hozott létre, valamint jelentős haderőt állomásoztatott ezekben az országokban annak érdekében, hogy a korábban veszélyként feltüntetett országok és szövetsége-

²¹ PÁLFY – NOVÁK 1970, 11-13

²² BOGNÁR 1979, 14-15

²³ BOGNÁR 1979, 9

²⁴ HALMOSY Dénes Nemzetközi szerződések 1945-1982. A második világháború utáni korszak legfontosabb külpolitikai szerződése, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó – Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1985. 142.o.

²⁵ Uo. 140.-143.o.

seik- vagy akár a tőlük teljesen függetlenül működő katonai csoportosulások- fegyveres támadás esetén se tudják elfoglalni a Szovjetunió által uralt térség országait. Így a látszat ellenére nagy megrázkódtatást nem jelentett egy esetleges nagyobb katonai szövetség megalakítása, mivel a Szovjetunió ezen szerződések alapján felhasználhatta a saját védelmében a vele szerződött országok háborús képességeit. Ez a tény pedig magyarázatot ad arra, hogy miért nem található meg napirendi pontként az Magyar Dolgozók Pártja Politikai Bizottsága jegyzőkönyveiben a NATO, az ez ellen való küzdelem, valamint annak a sajtóban való megítélése.

Továbbá, a szovjet dominanciát a magyar-szovjet kapcsolatokban jól példázza az a tény, mely arra mutat rá, hogy a moszkvai magyar nagykövetek és azok munkatársai tényleges feladatát alig láttak el, a külügyminisztérium szovjet részlege pedig csupán „postázó és fordító” szerv volt, amelynek főleg adminisztrációs feladatai voltak. Sztálin és Rákosi között olyan alárendeltségi viszony alakult ki, melyben utóbbinak feltétlen hűséget kellett fogadnia hatalmának megtartása érdekében.²⁶ Így pedig nem meglepő, hogy a magyar gondolkodás, felfogás és hozzáállás a szovjettel azonos minden területen, legyen ez a közélet, vagy a sajtó területe.

A szovjet rendszer sajtómegítélése

A szovjet rendszer sajtójának irányítása már a marxista-leninista eszmék megjelenésekor fontos eszköznek számított. Vlagyimir Iljics Lenin így írt erről: „*Mi régebben is kijelentettük, hogy betiltjuk a burzsoá lapokat, ha kezünkbe vesszük a hatalmat. Ha eltűrnénk ezeknek a lapoknak a fennállását, az azt jelentené, hogy nem vagyunk többé szocialisták*”.²⁷ Lenin véleménye szerint erre azért volt szükség, mert a Szovjetunió lakossága számára ismeretlenek, vagy nem elfogadottak voltak a marxista-leninista tanok. Azonban míg Lenin „csak” a köztéri plakátokra és színházi előadásokra vonatkozóan mondta e szavakat, addig az 1940-1950-es évek magyar médiapolitika irányítója, Révai József ennél sokkal több eszközzel igyekezett célját elérni. Az MDP II. kongresszusán 1951-ben így nyilatkozott: „*népünk szocialista átnevelésének szolgálatába kell állítanunk minden eszközt: az iskolát, az agitációt és propagandát, a művészetet, a filmet, az irodalmat, a tömegek kulturális mozgalmának minden formáját*”²⁸.

²⁶ BARÁTH Magdolna Magyar-szovjet kapcsolatok 1944-1953 között, 70.-71.o. in. Szvák Gyula A magyar-orosz kapcsolatok tizenkét évszázada, ELTE Ruszisztikai Központ, 2005.

²⁷ HORVÁTH 2013, 7.

²⁸ HORVÁTH 2013, 8.

A Kommunista Párt a kezdetektől fogva a cenzúra bevezetésére törekedett annak ellenére is, hogy az Ideiglenes Nemzetgyűlésbe²⁹ került valamennyi párt programjában deklarálva lett a sajtószabadság. Ezt az igyekezetet támasztja alá például, hogy a papírhányra hivatkozva lapengedélyt csak a „demokratikus pártok” kaphattak, és csak ezek a pártok mentesültek az előzetes cenzúra alól is. A lapengedélyek kiadásának ügye 1945. év elején a Miniszterelnökség sajtóosztályához tartozott, amelyet Balogh István vezetett. 1945 novemberében Kállai Gyula lett a miniszterelnöki államtitkár, aki megakadályozta a Rákosiék számára nem kedvező lapok nyomtatását.³⁰ Az ez évben tartott választásokat követően a tájékoztatásügyi minisztérium szociáldemokrata és kommunista tisztviselői lettek a lapkiadásért felelős munkatársak.

Az 1946. évi törvény preambuluma hiába sorolta a szabad gondolat és vélemény jogát elidegeníthetetlen jognak, a 11.290/1947. Korm. sz. rendelet továbbra is előírta a sajtó előzetes cenzúráját³¹. A végrehajtást az oktatási miniszter felügyelte. 1948-ban az engedélyezés joga a miniszterelnökhöz, márciustól a miniszterelnök sajtóosztályának hatáskörébe került.

Az MDP Politikai Bizottsága 1948. november 11-én egy új szervezet feállításáról döntött, amely a Miniszterelnökség sajtóosztálya helyett az MTI részeként működő külpolitikai tájékoztató és propaganda osztályaként működött. Feladatai közé tartozott a megbízható és szakszerű tájékoztatás a külföldi lapok cikkeiről, az antiimperialista propagandához felhasználható adatokat szolgáltat, amellyel hozzájárul az ideológiai színvonal emeléséhez, valamint bemutatja a nyugati országok nyomorát és annak a társadalomnak az erkölcsi züllését.³²

Az 1949-es alkotmány már úgy fogalmazott: „A Magyar Népköztársaság a dolgozók érdekeinek megfelelően biztosítja a szólásszabadságot, a sajtószabadságot, a gyülekezési szabadságot”³³. 1950-től a sajtó és rádió állami irányítását a Népművelődési Minisztérium Tájékoztatási osztálya vette át Révai József vezetésével, a pártellenőrzés az MDP Központi Vezetőségének Agitációs és Propaganda Osztályának feladata volt. A sok módosítás ellenére akadtak olyan korlátozások, melyek végig érvényesek voltak, így például, hogy magánszemély nem adhatott ki lapot, csak pártok, és az előzetes engedélyezés rendszere (cenzúra) is végig életben voltak.

²⁹ 1944. december 21-én a debreceni református kollégium oratóriumában alakult meg. A 23 tagú koalíciós Politikai Bizottság az egyedül nemzeti akarat kifejezését tűzte ki célul. Ez választotta meg az Ideiglenes Nemzeti Kormányt Dálnoki Miklós Béla vezetésével

³⁰ PAÁL Vince A sajtószabadság története Magyarországon 1914-1949, Wolters Kluwer, Budapest, 2015, 271.

³¹ HORVÁTH 2013, 8.

³² Politikai Bizottság jegyzőkönyve, 1949. november 11. HU-MNL-OL-M-KS-276-53-014

³³ Az 1949. évi, a Magyar Népköztársaság alkotmánya <http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/dokumentum/1949.evi3.htm> (Letöltve: 2024.11.14.)

A Szabad nép szerepe a Rákosi-diktatúrában

A Rákosi Mátyás vezette kommunista párt legfőbb országos orgánuma a Szabad nép volt, melyet kimagasló példányszámban jelentettek meg a kezdetektől fogva. Célja a fentebb is említett ideológiai átnevelés volt, melyet a kritikátlan, elfogult szellemmel és a valós tények elhallgatásával, meghamisításával igyekeztek elérni.³⁴ Sokszor a valóság elkerülésével azt igyekeztek bemutatni, a párt milyennek kívánja látni az országot, eseményeket.³⁵ Az ideiglenes kormány megalakulása révén a koalícióban lévő pártoknak jogilag is lehetőségük nyílt – lévén hogy nem magánszemélyek – lapjaikat (újra)indítani. A Révai József vezette Szabad nép igyekezett kiszorítani a szociáldemokrata vezetésű Népszavát, és a munkásosztály egyetlen hiteles baloldali sajtójaként feltüntetni saját újságát. 1945. március 25-én a Szabad nép III. évfolyamában jelent meg az első legális³⁶ szám. A lap kiemelt fontosságú volt, mivel a legszűkebb politikai vezetőség irányította és ellenőrizte. Főszerkesztője Révai József³⁷, felelős szerkesztője Horváth Márton³⁸ és főmunkatársa Losonczy Géza³⁹ voltak, akik valamennyien a Magyar Kommunista Párt (MKP) Központi Bizottságának (KB) tagjait képezték, így az olvasók kiemelt figyelemmel követték írásait. A lap fontosságát bizonyítja, hogy Rákosi előírta, hogy a pártlap este nyomott példányát megkapja, így ő és titkársága még frissen elolvashatták, és ha valamely cikk nem volt megfelelő, azonnal leállították a nyomtatást, a szerző ellen pedig eljárást is indíthattak. A Szovjetunióban a Pravda⁴⁰ gyakorolt ilyen hatást, ez az azonosság pedig a cikkek tartalmában is gyakran megjelenik. A lap fontosságát az is jól példázza, hogy a munkahelyeken az 1950-es

³⁴ KÁCSOR 2008, 211.

³⁵ BUZINKAY Géza Kis magyar sajtótörténet, Haza és Haladás Alapítvány, Budapest, 1993. 66.

³⁶ Az első illegális száma 1942. február 1-én jelent meg. A párt büszkén tekintet vissza a lap korai szakaszára, a 10. évfordulóján február elsejét a Magyar Sajtó Napjává nyilvánították.

³⁷ Révai József (1898 – 1959) politikus, miniszter, író, publicista. Alapító tagja volt az 1918 őszén létrejövő Kommunisták Magyarországi Pártjának (KMP). A Tanácsköztársaság bukása után emigrált. 1928-ban illegális pártlapot szervezett Budapesten. 1930-ban letartóztatták, 3 évi börtönbüntetésre ítélték. 1934-ben Prágába, majd a Szovjetunióba ment, a Kominternben dolgozott. 1944-ben tért haza, az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagja lett. 1945 és 1950 között a Szabad nép főszerkesztője. Nevéhez köthető a szocialista realizmus elve. (KÁCSOR 2008, 222.)

³⁸ Horváth Márton (1906 – 1987) politikus, szerkesztő. 1931-ben a KMP tagja, 1932-ben és 1935-ben is letartóztatták, utóbbi után börtönbüntetést kapott, melyből 1940-ben szabadult. 1942-től az illegális Szabad nép munkatársa, 1944-ben ismét letartóztatták. 1945 – 1950 között a Szabad nép felelős szerkesztője, majd 1950 és 1954 között ugyanennek az újságnak a szerkesztőbizottsági tagja és az MDP agitációs és propagandaosztály vezetője. (HORVATH 2018, 19.)

³⁹ Losonczy Géza (1917 – 1957) újságíró, politikus, államminiszter. 1939-től a KMP tagja, 1940-től a Népszava munkatársa, 1945-ben a Szabad nép belpolitikai rovatvezetője volt. 1948-tól a Népművelési Minisztériumban államtitkár. 1951-ben a Rajk-per okán, 1956-ban Nagy Imre támogatása miatt börtönbe került. A Nagy Imre-perben vádlott volt, azonban a börtönben tisztázatlan körülmények miatt még a tárgyalás előtt életét vesztette. (KÁCSOR 2008, 221.)

⁴⁰ A Szovjetunió kiemelt fontosságú napilapja, a Központi Bizottság hivatalos lapja 1912 – 1991 között. Alapítója és szerkesztője 1912 – 1914 között Vlagyimir Iljics Lenin.

évektől kezdődően Szabad nép-félórákat vezettek be, melynek célja volt a napi újság elolvasása, majd tartalmának „megvitatása”. Az írástudatlanoknak külön felolvasták, hogy ők is felszólalhassanak a napilapról szóló beszélgetésben.⁴¹

A Szabad nép munkatársai jellemzően az emigrációból visszatérő, a hazai helyzetet kevésbé ismerő kommunisták voltak, akiknek újságírói tapasztalatuk nagyon csekély, akár a nullával egyenlő volt. Továbbá az is problémát okozott, hogy ők első sorban voltak kommunisták és csak másodlagosan publicisták. Ezt bizonyítja, hogy Révai csak nagyon nehezen tudta megírni hosszú cikkeit, és Horváth is csak erőfeszítések árán tudta munkáit elkészíteni. Az új káderek pedig kifejezetten vért izzadtak csekély képességeik és vezetőik éles kritikái miatt. A fontosabb munkatársak közé sorolhatóak: Vásárhelyi Miklós, Gimes Miklós, Méray Tibor, Kende Péter, Lőcsei Pál, Kornai János és Tardos Tibor. Valamennyien fiatalon kezdték pályafutásukat, továbbá közös bennük, hogy pár éven belül kiábrándultak a Magyar Kommunista Pártból, köszönhetően annak, hogy saját szemükkel tapasztalták meg az újságírás sajátos módszereit. Több visszaemlékezés is arra utal, hogy a lap munkatársai hajnaltól akár késő estig is az irodában ültek, rengeteget dolgoztak és csak minimálisan érintkeztek a mindennapi élettel, amelyről írásaikban tudósítottak, és annak problémáival.⁴² A hosszú munkaidők és megdöbbentő körülmények ellenére a lap újságírói különböző privilégiumokban részesülhettek, mint például a szolgálati lakás, a párt valamelyik központi üdülőjében nyaralás, magasabb fizetés, üzemi étkezdében való étkezés, ahol az élelmezési problémák idején is megfelelő mennyiségű élelmet szolgáltatnak, vagy az elit számára fenntartott egészségügyi intézményben, így Kútvolgyi Kórházban való ellátás.⁴³

A NATO megjelenése a Szabad népben

Az Észak-Atlanti Szerződés Szervezetének (ahogyan a Szabad nép hivatkozott rá: Atlanti Szerződés) alapító okiratát 1949. április 4-én írta alá a tizenkét tagállam. A brüsszeli szerződés tagjai – Egyesült Királyság, Franciaország, Belgium, Hollandia és Luxemburg – kibővülve az Egyesült Államokkal, Kanadával, Olaszországgal, Dániával, Izlanddal, Norvégiával és Portugáliával.⁴⁴ A tagállamok öt hónap alatt ratifikálták az okmányok, és valamennyi letétbe került az USA kormányánál, így ez év augusztus 24-én életbe is lépett a Szerződés.⁴⁵

⁴¹ KÁCSOR 2008, 212

⁴² HORVÁTH 2013, 19-20 és KÁCSOR 2008, 212-214

⁴³ KÁCSOR 2008, 215

⁴⁴ NATO, Founding Treaty, https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_137799.htm (Letöltve: 2024.11.05.)

⁴⁵ PÁLFY – NOVÁK 1970, 18.

A Szabad nép 1949. január végéig elenyésző számban foglalkozott az Atlanti Szerződéssel, azonban februártól kezdve szinte naponta, kétnaponta írtak rövidebb hosszabb cikkeket. Ez egészen az aláírás napjáig így működött, majd azt követően csökkentek a tudósítások és cikkek számai, amely folyamatot a májusi szinte teljes elnémulás zárta le.

A szerzők véleményezték a megjelent közleményeket, kiadott dokumentumokat, nyugati sajtók anyagait, hivatkoztak a Pravda-ra, és megfogalmazták saját(?) véleményüket a szerződéssel kapcsolatosan. Módszerét tekintve egyszerű eszközöket alkalmaztak; igyekeztek a tárgyalás folyamán elért sikereket minél ritkábban feltüntetni, míg a vitákat, nézeteltéréseket minél gyakrabban hangoztatni és minél jobban felnagyítani.

Az angol és amerikai kormányokat ellenségnek állították be, míg az érintett országok munkáspártjait támogatták az aláírás elleni küzdelmeikben. A lehető legvégsőig igyekeztek azt a látszatot kelteni, hogy erre az aláírásra az imperialista Amerika és Anglia kényszeríti a tagállamokat, amire azonban mindenki -még az aláíró országok is- tiltakozással felelnek. Továbbá eszközük volt még önmaguk ismétlése is, a megírt cikkek legnagyobb részében -időnként más és más szövegkörnyezetben- a szerzők által gyakran és előszeretettel használt kifejezések: az „imperialista nyugat” „nyugati támadó jelleg”, „békepárti Szovjetunió” és a „tiltakozás”. Utóbbit akkor említették, amikor a csatlakozó országok közhangulatát kívánták bemutatni. A következőkben ezen állítások helytállóságát példákon keresztül kívánom bizonyítani.

Rövid kitekintés 1948. év végére

Ahogy már korábbi fejezetben is említettem, 1948 októberéig a Szabad Nép nem tudósított a NATO megalakulásának előzményeiről és ezt követően is mindössze öt alkalommal foglalkoztak a témával, és akkor is csak valamely nagyobb nemzetközi esemény kiegészítéseként került szóba.

Először az október 24-én kiadott lapszámban jelent meg az „Atlanti Szerződés” kifejezés, amikor a lap „tájékozott körökre” hivatkozva arról tudósított, hogy a brüsszeli paktum aláírói egy konferencián vettek részt Párizsban, ahol megfogalmazták a paktum Atlanti Szerződéssé való bővülését 1949 tavaszára.⁴⁶

⁴⁶ A halálos sörtűz után a CGT rokonszeny-sztrájkokra hívja fel az egész francia munkásosztályt és támogatást kér az angol és amerikai bányászoktól Szabad Nép, 1948, október 24. VI. évfolyam 246. szám

Négy nappal később, október 28-án egy féloldalas cikk kitekintéseként említették meg, hogy a párizsi konferencián tanácskozások zajlottak egy „Nyugati Unió” létrehozásáról, a forrás itt is „a szogirúan titkos megbeszélésekről kiadott kommuniké”.⁴⁷

November hónapban a lap olvasói, mindösszesen egy alkalommal olvashattak az Atlanti Szövetségről. A tudósítás szerint november 7-én arról nyilatkozott Molotov, hogy az USA és Anglia felrúgták a Szovjetunióval kötött megállapodásokat, továbbá elkezték „duzzasztani” a hadügyi költségvetést, amely egyértelműen a NATO megalakulása miatt szükséges. Ezt az említett államok hiába leplezik önvédelmi nyilatkozatokkal, csak a legnaivabbak fogadják el ez a magyarázatot.⁴⁸

Végül decemberben kétfő írás jelent meg a témában. Az elsőben az olvasható, hogy Nyugat-Németországot kívánják az Atlanti Szövetség fészkevé tenni.⁴⁹ Pár nappal később – a második alkalommal – a francia pénzügyi helyzetről publikáltak. Az MTI francia tudósítója megállapította, hogy Franciaország jelenleg nem tud anyagi forrásokat fordítani a hadseregére, és el is utasítja az amerikai érdekekért való háború kötelezettségvállalást.⁵⁰

Megjelenés 1949. januártól februárig

Az első cikk az 1949. január 5-én megjelent számban olvasható, amelyben arról írtak két mondatban – de az első oldalon –, hogy Robert Schuman francia külügyminiszter Angliába utazott, hogy Ernest Bevin brit külügyminiszterrel tárgyaljon többek között a Nyugati Unióról⁵¹, az Atlanti Szövetségről és a két ország gazdasági kapcsolatairól.⁵²

10 nappal később szintén pár mondatban foglalkoztak azzal, hogy a találkozóról még nem jelent meg hivatalos álláspont, amely a nagy ellentétekre vezethető vissza.⁵³ Másnap, a korábbiakat megismételve, már a *l'Humanité* január 14-ei⁵⁴ cikkével támasztották alá az ellentétekre vonatkozó feltételezéseket, valamint kijelentette, hogy a csend semmilyen megnyugvást nem

⁴⁷ *Terjednek a rokonszeny-sztrájkok Franciaországban* Szabad Nép, 1948. október 28. VI./249.

⁴⁸ *Molotov: A nemzetközi politika alapvető kérdése az új támadó erők és a háborús uszítók elleni harc* Szabad Nép, 1948. November 07. VI./257

⁴⁹ *A Novoje Vremja a nagyhatalmi együttműködésről* Szabad Nép, 1948. december 2. VI./278.

⁵⁰ *500 milliárdos hiány a francia költségvetésben* Szabad Nép, 1948. december 7. VI./282.

⁵¹ A brüsszeli szerződést (korabeli nevén Nyugati Unió) 1948. március 17-én írta alá Nagy-Britannia, Franciaország, Belgium, Hollandia és Luxemburg. A második világháború végét követően ez volt az első katonai szerződés Európában (PÁLFY – NOVÁK 1970, 11-13.)

⁵² *Miért utazik Schuman Londonba?* Szabad Nép, 1949. január 5. VII./3.

⁵³ *Schuman Londonban* Szabad Nép, 1949. január 15. VII./12.

⁵⁴ *L'Humanité*, 1949. január 14. <https://www.retronews.fr/journal/lhumanite/14-jan-1949/40/2769345/3> (Letöltve: 2024.11.08.)

sugároz, sőt, ennek ellentétje feltételezhető.⁵⁵ Az előbb ismertetett adatok bizonyítják, hogy januárban még elenyésző számban foglalkoztak a NATO-val, ellenben az is megfigyelhető, hogy Németország⁵⁶ és Berlin⁵⁷ helyzetéről kétnaponta születtek írások.

Az első hosszabb cikk január 30-án került publikálásra rögtön az első oldalon. Így az olvasó több aspektusból ismerhette meg az szervezetet, valamint annak a hatalom által hangsúlyozni kívánt negatívumait és hátrányait. Elsőként definiálták a NATO-t, mint a brüsszeli szerződés kibővítése, amelyet az USA védnöksége alatt igyekeznek létrehozni.⁵⁸ Továbbá említették, hogy az angol-amerikai támadó szellemnek köszönhetően az imperialista nyugatnak nem az a célja, hogy Németországot megfékezze⁵⁹, és, hogy a Szovjetunió kizárásával egyértelművé válnak a világuralmi törekvések⁶⁰. Továbbá azt is latolgatták a szerzők, hogy mivel a csatlakozásra felkért országok nem az észak-atlanti régióba tartoznak, így nem lehet regionális szerződésről beszélni, csupán stratégiai alapúról.⁶¹ Végül azzal zárták az írást, hogy a NATO szembe megy az ENSZ Alapokmányának 51. cikkében foglaltakkal, és annak megkerülésével akarják létrehozni a katonai-politikai csoportosulást.⁶²

Január végén a téma új megközelítéseként jelentek meg skandináv országokról szóló cikkek. Az első írásban a *Pravda* tudósítására hivatkozva ismertették Halvard Lange norvég külügyminiszter nyilatkozatát, melyben kijelenti, hogy amennyiben háborúra kerülne sor, elképzelése szerint Norvégia mindenképpen az angol-amerikai tábornak erősítené, és javasolja a szomszédos országoknak – Dániának, Svédországnak és Finnországnak – hogy ők is tegyenek így.⁶³

⁵⁵ *Kudarc a Schuman-Bevin tárgyalásokon* Szabad Nép, 1949. január 16. VII./13.

⁵⁶ A második világháborút követően a négy győztes hatalom – az Egyesült Államok, Egyesült Királyság, Franciaország és a Szovjetunió – négy megszállási övezetre osztották az országot.

⁵⁷ Németországhoz hasonlóan Berlint szintén négy részre osztották, azonban mivel Berlin a szovjet zónába került, így nem volt közvetlen határa a nyugati hatalmak övezeteivel. A Szovjetunió abból célból, hogy a nyugati zónák egyesülési folyamatát gátolja – ennek fontos állomásai Bizónia, majd Trizónia létrejötte, a nyugati értékálló fizetési eszköz bevezetése – blokáddal zárta le Berlin nyugati hatalmak által irányított és kontrolált szektorait. A blokádot a nyugati államok 1948. június 26. és 1949. május 12-e között léghíd létesítésével „törték fel”. További részleteket lásd: FISCHER Ferenc: *A kétpólusú világ -1945-1989*, Ludovika Kiadó, Budapest, 2014. 109-115.

⁵⁸ *A Szovjetunió külügyminisztériumának közleménye az Északatlanti Szerződésről* Szabad Nép, 1949. január 30. VII./25.

⁵⁹ *A „Nyugati Szövetség” a támadó szellemű angol-amerikai tömb eszköze Európában* uo

⁶⁰ *Az Északatlanti Szerződés és az angol-amerikai világuralmi tervek* uo.

⁶¹ Mivel az ENSZ alapokmányának 33. cikkelye kimondja, hogy a fennálló viszályokat békéltetés, kivizsgálás, bírósági eljárás, regionális szervek [...] igénybevitelével kell rendezni, így az USA igyekezett a NATO-t regionális szervként feltüntetni. Ld.: katonai védelem csak azokat az országokat illet, akik az Észak-Atlanti Szerződés Szervezetének Alapokmányát aláírták

⁶² *Az Északatlanti Szövetség – az Egyesült Nemzetek Szervezetének aláaknázás* Szabad Nép, 1949. január 30. VII./25.

⁶³ *A Pravda a norvég kormány „Északi blokk” politikájáról* Szabad Nép, 1949. január 11. VII./8.

A skandináv országok eltérően reagáltak az Atlanti Szerződés megalakításával kapcsolatos hírekre. Svédország – a Szabad nép Pravdatól kölcsönzött véleménye szerint - az első perctől kezdve elhatárolódott a csatlakozástól. Erről a Szabad nép azonban csak február 11-én tudósított.⁶⁴

A norvégok szimpatizáltak a szerződéssel, azonban a Szovjetunió több jegyzékben is emlékeztette őket, hogy a közös határokra való tekintettel gondolják meg csatlakozási szándéukat, és egy válaszjegyzékben igazolják álláspontjukat. Az ezt tartalmazó cikk február 1-én jelent meg⁶⁵ először. Lange válaszjegyzékében tájékoztatta Sztálint, hogy jelenleg nem tartja az Egyesült Nemzetek Szervezetét annyira erősnek, hogy minden esetben garantálja Norvégia biztonságát, így jelenleg a további lehetőségeket vizsgálja. Majd a lap szerint Lange megnyugtatta a szovjet vezetőséget, hogy nem fog támadó jellegű politikai szerződésben részt venni, és a norvég föld nem sérülhet emiatt.⁶⁶ A Szovjetunió válaszjegyzékében azt írta, hogy számára ez a válasz „nem kielégítő” és szerinte ez a szerződés a béke helyett a feszültségkeltés céljából jött létre. Sztálin kijelentette, hogy neki is célja a jószomszédi viszony kialakítása, és ha szükséges, támogatja, hogy a két fél egy meg nem támadási szerződést írjon alá.⁶⁷

A válaszjegyzék elküldését követően Lange Washingtonba utazott, hogy Trumannal tárgyaljon a Szerződésről. Az újság erről több cikkben is írt, mindig azt ismételve, hogy a tárgyalások egyre sikertelenebbek, nem sikerült meggyőzni Norvégiát a csatlakozásról. Végül – olvasható a lapban -, míg Lange Nyugaton tartózkodott, kétoldaltól várják tőle a lemondást: egy részről a saját pártja, mivel Washingtonban túllépte hatáskörét, és a szociáldemokraták, akik provokációs célból kényszerítenék ezt ki, hogy elfogadhassák a Szovjetunió által felkínált meg nem támadási szerződést⁶⁸. A Skandináv országokat összevetve megállapítható, hogy a Szabad nép Norvégia helyzetével foglalkozott a legtöbbit.

Mint már korábban megállapítottam, a Szabad nép a tudósításai tartalmából következő, különösen figyelt arra, hogy ha valahol kicsi bizonytalanság került nyilvánosságra a Szerződéssel kapcsolatban, akkor azt a lehető leggyorsabban, minél hangzatosabb és figyelemfelkeltőbb mondatokkal hozzák az olvasók tudomására. Így történt ez akkor is, amikor a svéd kormány hivatalosan is elutasította a csatlakozást (febr. 11). A Szabad népben már másnap olyan

⁶⁴ Svédország visszautasította az Atlanti Szövetséghez való csatlakozást Szabad Nép, 1949. február 11. VII./35.

⁶⁵ Szovjet jegyzék Norvégiához az Atlanti Szerződés ügyében Szabad Nép, 1949. február 1. VII./26.

⁶⁶ Szovjet-norvég jegyzékváltás a támadó szellemű Atlanti Szerződés ügyében Szabad Nép, 1949. február 7. VII./32.

⁶⁷ A Szovjetunió válaszjegyzéke uo.

⁶⁸ Az amerikaiak skandináviai kudarca megrendítette Lange norvég külügyminiszter helyzetét Szabad Nép, 1949. február 16. VII./39.

címek jelentek meg, hogy „Angol-amerikai ellentétek a skandináv kérdésben” és „Amerikai kudarc Skandináviában”. Ezek a szerkesztőségi cikkek egy napon jelentek meg az első oldalon, amelyekben a norvég és svéd helyzetet értékelve megállapították: a svéd visszautasítás pofonként érte az imperialistákat és Norvégiának is erre az útra kéne lépnie. A második cikk végén olvasható kiegészítés: Norvégiában és Dániában is tömegtüntetések zajlanak.⁶⁹

Valójában Svédország, Dánia és Norvégia már tárgyalásokat folytattak egy skandináv védelmi paktum létrehozásáról, amikor 1949-ben döntésre kényszerültek az Atlanti Szerződés létrejötte ügyében. A svédek hajlandóak lettek volna feladni semlegességüket a védelmi- politikai szövetség érdekében, és a dánok is úgy gondolták, hogy ez a legjobb út a biztonsághoz. Az USA katonai álláspontja azonban az volt, hogy stratégiai okokból jobb lenne, ha a fent említett három ország csatlakozna a Szövetséghez.

Amint azt Lange Washingtonba utazása is érzékelteti, a norvég politikai vezetés szimpatizált a nyugati elképzelésekkel, és mivel Amerika is szívesen látta volna a Szerződés aláírói között az országot, így Norvégia elé három lehetőség tárult: a skandináv paktum, a NATO és a szovjet-norvég megneemtámadási szerződés. Lange azonban hezitált, mivel bár vonzotta a nyugati politika, nem volt felhőtlen a viszonya az Egyesült Államokkal és látogatásakor sem kapott teljesen kielégítő válaszokat, továbbá az a gyanú támadt benne, hogy nem ismerik el Norvégiát „felnőtt szövetségesként”. Ennek ellenére a norvég kormány az Atlanti Szerződés aláírása mellett döntött.

Dánia végig a svédeket támogatta a skandináv paktum létrehozásában, így addig, amíg egyértelművé nem vált, hogy Norvégia csatlakozik az Atlanti Szerződéshez, a dánok sem gondolkodtak ebben. Azonban mikor egyértelművé vált a norvég döntés, Dániának nem volt választása, hogy csatlakozik-e vagy sem. Nem hagyhatta, hogy szomszédjában NATO tagállamot tudjon, mivel az veszélyes lenne országára és Grönlandra⁷⁰ vonatkozóan is. Itt a politikai pártok megosztottabbak voltak, mint Norvégiában, viszont Gustav Rasmussen dán külügyminiszter igyekezett nem késlekedni, így az csatlakozásról indított szavazás alapján Dánia 119-23 arányban végül szintén az aláírás mellett döntött.

Svédország a történelmi hagyományokra és földrajzi helyzetre hivatkozva határozottan utasította el az Atlanti Szerződéshez való csatlakozást. A svédek számára nagyon fontos a volt

⁶⁹ *Angol-amerikai ellentétek a skandináv kérdésben és Amerikai kudarc Skandináviában* Szabad Nép, 1949. február 12. VII./36.

⁷⁰ Az 1947-es riói paktum értelmében Dánia fennhatósága alá tartozik, bár földrajzilag Amerika területén található, lakosai európai állampolgárok

finnekkel való kapcsolat megtartása, és véleményük szerint amíg Finnország független, addig nekik is függetlennek kell maradniuk. Finnországnak hosszú szakaszon volt közös határa a Szovjetunióval, így ők is a kimaradás mellett döntöttek.⁷¹

Bár Svédország és Norvégia közös paktum aláírására készült - amely végül nem történt meg - a Szabad nép február 20-ai cikkében mégis arról olvashatunk, hogy olyan áthidalhatatlan ellentétek vannak a két ország között, amelyek a mindennapi életre is kihatással lehetnek. Ennek egyik jelentős oka Lange amerikai barát politikája, amellyel még saját pártján belül is ellenzékre talált.⁷² Két nappal később már címlapon szerepelt az a féloldalas cikk, melyben arról írtak, hogy Norvégia egyre erősebben határolódik el az Atlanti Szövetség létrehozásának tervétől és egyre inkább támogatja a Szovjetunió békepolitikáját.⁷³

Megjelenés 1949. márciustól májusig

Március első felében néhány kivételtől eltekintve csak arról születtek cikkek, hogy melyik nyugati országban hogyan harcolnak az Atlanti Szövetséghez való csatlakozás ellen. Kitértek Olaszország, Franciaország, Anglia és valamennyi skandináv állam helyzetére, és említették az amerikai munkáspárt helyzetét. Ez alól mindösszesen 3 kivétel volt a 17 cikkből.

Ezek közül az első március 3-án jelent meg, melyben arról írtak pár mondatban, hogy a „Földközítengeri Egyezmény”⁷⁴ az Atlanti Szerződés fiókvállalata, vagyis, ugyan sem Angliának sem Amerikának nem voltak területei a Földközi-tenger mentén, viszont ennek ellenére lesznek a térségben szükség esetén bevethető katonai egységeik.⁷⁵ A másik két cikk a diplomáciai⁷⁶ és a gazdasági⁷⁷ nehézségeket ismertette. Előbbi a berlini rádió kijelentéseire hivatkozva állította, hogy az aláíró országok között még mindig ellentétek vannak, utóbbi pedig a párizsi hírekre hivatkozva jelenti ki, hogy az Atlanti Szerződés aláírónak jelentős összegeket kell hadikiadásokba fektetni, ami nagy gondot okoz az amúgy is mélyponton lévő nyugati országoknak.

⁷¹ JStore, Scandinavia and N.A.T.O. <https://www.jstor.org/stable/45308197> (Letöltve: 2024.11.01.)

⁷² *Norvégiában fokozódik az ellenállás az Atlanti Egyezményrel szemben* Szabad Nép, 1949. február 20 VII/43.

⁷³ *Súlyos csapások várnak az Atlanti Szövetségre* Szabad Nép, 1949. február 22. VII/44.

⁷⁴ Az Egyezmény Franciaország és Olaszország NATO csatlakozására utal, azonban ebben az egy esetben nevezi csak így a két országot

⁷⁵ *A Földközítengeri Egyezmény: az Északatlanti Szerződés „fiókvállalata”* Szabad Nép, 1949. március 3. VII./52.

⁷⁶ *Acheson az Atlanti Szerződés nehézségeiről* Szabad Nép, 1949. március 4. VII./53.

⁷⁷ *A Marshall-országok dolgozóit akarja megterhelni az USA az Atlanti-szerződés költségeivel* Szabad Nép, 1949. március 12. VII./60.

Március 18-án a lap szövegrészleteket közölt a NATO Alapokmányából, amelyre a Szabad nép március 20-án reflektált. Az írásban röviden ismertették az aláíró országokat majd idézték és röviden elemezték a 3., az 5., és a 9. cikkeket.⁷⁸ A Szerződés tervezet 3. cikkéből a lapban az egyéni és kollektív védelmi képességeknek - egy feltételezett fegyveres támadással szembeni - fenntartását és fejlesztését ismertették, míg az 5. cikkelyből azt emelték ki, hogy abban az esetben ha valamely tagállamot fegyveres támadás ér, azt valamennyi ország ellen irányuló támadásnak tekintenek, így- az ENSZ Alapokmányának 51.⁷⁹ cikkelyében megfogalmazott jogokat gyakorolva- támogatni fogják a következő intézkedéseket, amelyek *akár fegyveres erők alkalmazása is lehet* a béke helyreállítása érdekében. A 9. cikkelyből egy Tanács létrehozásának lehetőségeinek ismertetését tartották fontosnak.⁸⁰

A március 22-i számban újra a szerződés részleteink közléséről írtak, majd megállapították, hogy Washington anyagilag fogja támogatni a résztvevő országokat fegyverkezésükben, és a szabványosításra terveket dolgoznak ki. A lapban ezt az írást azzal zárták, hogy az Atlanti Szerződés az ENSZ aláaknázása, mivel a fegyverkezés ellentétes az Alapokmánnyal.⁸¹ A lap egy nappal később megjelent számában ismét a Szerződés létrejötte elleni tiltakozásokról és ellentétekről írtak a különböző külföldi lapok és rádióközlemények alapján. Ezek közül meg kell említeni például az *Agence France-Presse*-t (AFP), a Moszkvai rádió adásait, a *Dragens Nyheder*-t és a *Stockholms Tidningen*-t.⁸² A negyed oldalas tudósítás az első oldalon kapott helyet.

Hasonló témakörökben jelentek meg írások a lapban március hátralevő részében, azonban már nem első oldalon és terjedelmét tekintve is a leghosszabbak alig tettek ki negyed oldalt. Viszont valamennyi cikkben szisztematikusan jelent meg a „támadó jelleg” kifejezés. Ezek közül a cikkek közül szükségesnek tartom kiemelni a március 30-ai számban olvasható írást, melyben azon kívül, hogy Angliában bírálják a szerződést, arról írtak, hogy a *New Statesman and Nation* szerint az egyezmény csak „elősegíti a kommunista eszmék terjedését”. Ugyan az állítás nem kerül feloldásra, feltételezhető, hogy arra kívántak utalni, hogy mivel egyre többen

⁷⁸ Közzétették az Atlanti Szerződés szövegét Szabad Nép, 1949. március 30 VII./66.

⁷⁹ Jogkódex, az Egyesült Nemzetek Alapokmányának törvénybe iktatásáról, https://jogkodex.hu/jsz/egyesult_nemzetek_alapokmánya_1956_1_torveny_7969626 (Letöltve: 2024.11.03.)

⁸⁰ NATO, Az Észak-Atlanti Szerződés, 1949. április 4. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=hu (Letöltve: 2024.11.03.)

⁸¹ Az Északatlanti Szerződés a béke ellenségeinek összeesküvése a nemzetközi biztonság ellen Szabad Nép, 1949.március 22. VII./67.

⁸² A világ népei egyre erőteljesebben emelik fel szavukat a háborús uszítók ellen Szabad Nép, 1949. március 23. VII./68.

zárkóznak el a szerződéstől, így egyre többen fognak szimpatizálni a Szovjetunió békepárti politikájával.⁸³

Másnap, tehát március 31-én a Szovjetunió egy terjedelmes memorandumot intézett valamennyi NATO alapító országhoz, melyet a Szabad nép április 2-án, tehát két nappal az aláírás előtt közölt. A féloldalas írás a címlapon jelent meg, amelyben a TASzSz⁸⁴ iroda közleményét, vagyis a Szovjetunió hivatalos álláspontját ismertették. A közleményben ismételt az ENSZ alapokmányával ellentétes tevékenységként hivatkoztak például az 51. cikkelyre - melyben a fegyveres támadások elleni kollektív védelemről írnak -, továbbá megemlézték az 52.⁸⁵ és 53⁸⁶. cikkelyeket is.

Az előbbi, 52. cikk kiemelését azért tartották fontosnak, hogy Amerika hiába próbálja az Atlanti Szerződést regionális csoportosulásnak nevezni, nem az, és olyan tagországok is felvételt fognak nyerni a NATO-ba, akik nem tagjaik az ENSZ-nek⁸⁷. Utóbbival kapcsolatosan arra a tényre hívják fel a figyelmet, hogy az ENSZ Biztonsági Tanács (BT) felhatalmazása nélkül semmilyen kényszerítő cselekmény nem hajtható végre, ezzel szemben az Atlanti Szerződés erre készül az ENSZ BT-t kihagyva és megkerülve. A továbbiakban a Szovjetunió azzal érvel, hogy mivel a nagyhatalmak közül csak ez az állam lett kizárva, megállapítható, hogy a Szerződés a Szovjetunó ellen irányul, a tagállamoknak szovjetellenes terveik vannak.

Erre az a magyarázat érkezett a nagyhatalmaktól egy korábbi alkalommal, hogy ez azért lehetséges, mert a Szovjetunióknak is vannak védelmi szerződése a Barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződés” által⁸⁸. Ezt Sztálin azzal cáfolta, hogy a kapcsolatok Németország megfékezésének érdekében jöttek létre. (1943-1949. április 16. között 24 ilyen típusú szerződés – erről részletesebben a „Történelmi előzmények” fejezetben)⁸⁹. Továbbá ilyen kapcsolatokat kötöttek Nagy-Britanniával és Franciaországgal is még 1942-ben és 1944-ben.

⁸³ „Az Atlanti Egyezmény csak elősegíti a kommunista eszmék terjedését” Szabad Nép, 1949. március 30. VII./74.

⁸⁴ Szovjetunió Távirati Ügynöksége (az orosz név magyar átírással: Tyelegrafnoje Agentszvo Szovjetszkovo Szojuza)

⁸⁵ Az Alapokmány kimondja, hogy regionális szervezetek létesülhetnek amelyek a békét és a biztonságot szolgálják abban az esetben, ha nem megy szembe az ENSZ céljaival és elveivel. Ezeknek a csoportosulásoknak a célja a helyi konfliktusok békés rendezése

⁸⁶ Kényszerítő intézkedések bevezetésekor a BT a regionális szervezeteket felhasználhatja

⁸⁷ Olaszország és Portugália is 1955-ben csatlakoztak az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez

⁸⁸ A 2. cikk kimondja, hogy a Magas Szerződő Felek kötelezik magukat, hogy ha egyikük háborúba keveredik Németországgal, vagy olyan állammal, mely Németországgal szövethetne egy támadás érdekében, akkor a Szerződő Felek minden lehetséges eszközzel katonai segítséget nyújtanak a másik Szerződő Félnek. A szerződést összhangba hozták az ENSZ Alapokmányának elveivel. <http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/dokument/xxi.htm> (Letöltve: 2024.11.10.)

⁸⁹ HALMOSY Dénes Nemzetközi szerződések 1945-1982. A második világháború utáni korszak legfontosabb külpolitikai szerződése, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó – Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1985. 140-141.

A memorandum utolsó érvként hozza fel az atombomba felhasználásra irányuló terveket, amelyek egyértelműen nem a béke érdekében jöttek létre, hanem a megfélemlítés érdekében. A memorandumot ismertető cikk egy 5 pontból álló összegzéssel zár, melynek 1. pontja a szovjetellenes célok alátámasztása, a 2. az ENSZ-ellenes érvek, 3.-4. eleme az 1942-es brit-szovjet és 1944-es francia-szovjet gazdasági kapcsolatok összegzése, majd a jaltai és potsdami értekezlet semmibe vétele imperialista oldalról.⁹⁰ A jegyzéket a címzett országok még a cikk publikálása napján (április 2-án) elutasították.

Megfigyelhető, hogy április 4-én és 5-én- tehát az aláírás napján és az azt követő napon nem nyomtattak Szabad népet, április 6-án pedig „*A népek nem írták alá!*” címmel jelent meg az a közel féloldalas írás, melyben a *l'Humanité* és a *Combat* francia baloldali sajtóktól, valamint John Foster Dules amerikai politikus, Robert A. Taft amerikai szenátor és Trygve Lie norvég munkáspárti politikus, az ENSZ első főtitkárának egy rövid idézetét is közölték. A cikket Révai József és a feltételezett szerző, Gerő Ernő - mivel csak monogrammal írta alá, és nincs feloldva, így nem egyértelműen megállapítható - gondolataival zárták. Taft a lapban olvashatóan azt állította, hogy indokolt a Szovjetunió felháborodása, mivel egyértelműen érezhető a szovjetellenes politika, ami ellene irányul. Dules azt mondta, hogy nem ismer olyan amerikai politikust, aki a szovjetek hódító szándékait ismerné [mert nincs ilyen- a cikk szerzője, G.E.], Trygve pedig egyetért abban, hogy „*a Szerződés aláírása az ENSZ Alapokmány betűjének és szellemének megsértése*”⁹¹.

Fontos azonban figyelembe venni, hogy mivel Trygve munkáspárti politikus, így ez a gondolatiság nem meglepő. Érdekességgé kiemelendő az írás utolsó kettő bekezdése, melyek Révai beszédének egy részletét és Gerő gondolatait tartalmazzák. Révai úgy nyilatkozott, hogy „*A béke védelmére éppen azért vagyunk elszánva, mert el vagyunk szánva népköztársaságunk, demokratikus vívmányaink, a mi földünk, [...] a mi felemelkedésünk feltételeinek védelmére*”, majd Gerő úgy zárta sorait, hogy „*Minket magyarokat is [kötelez a szerződés]. Arra, hogy tovább fokozzák elszántságunkat, élesítsék gyűlöletüket, tömörítsék még szorosabb harci egységbe soraikat az imperialisták ellen.*”⁹²

A cikknek a különlegességét az okozza, hogy ebben jelenik meg először ennyire konkrétan a gyűlöletkeltés. Korábban csak utalnak rá, valamint éreztetik a nézeteltéréseket, de csak

⁹⁰ *A Szovjetunió emlékirata az Északatlanti Szerződés alapítóihoz* Szabad Nép, 1949. április 2. VII./77.

⁹¹ *A népek nem írták alá!* Szabad Nép, 1949. április 6. VII./79.

⁹² Uo.

közvetett módon igyekeztek ellenségnek beállítani a nyugati országokat, most azonban kertelés nélkül leírták céljaikat.

Az ezt követő időszakban már egyértelműen csökkent a témakörrel foglalkozó cikkek mennyisége, a Szerződés aláírását követően közel tíz alkalommal foglalkoztak a lapban az Atlanti Szerződéssel, és a leghosszabb terjedelem is maximum negyed oldal volt. A legjellemzőbbek azonban az annál is rövidebb, csupán pár mondatos jelentések. Témájukat tekintve ismét a tiltakozás különböző formáiról készült beszámolókat közöltek, és csupán akkor tértek el ettől a sémától, amikor - szintén ismétlődő jelleggel - az ENSZ alapokmányával ellentétes voltára vonatkozó érveiket, állításait ismételték.

Fontos megemlíteni, hogy 1949. május 15-én tartották azokat a választásokat, amelyek legalizálták Rákosi Mátyás és az akkor már a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) nevet viselő régi/új kommunista párt hatalmát. Ez nem témája a dolgozatnak, így erre nem kívánok részletesen kitérni, azonban fontos megállapítani, hogy április 6-át követően érthetően sokkal nagyobb hangsúly került a választásra a Szabad népben. Ennek alátámasztására szolgál az a tény, hogy májusban az első cikk a NATO-ról május 14-én került publikálásra „*Az amerikai nép szervezi erőit az Atlanti Szerződés meghiúsítására*” címmel. A cikk szerint vallási személyek szólaltak fel a ratifikációs vitán, akik követelték az együttműködési politikát az USA és a Szovjetunió között. Végül Howard Johnson, az amerikai Kommunista Párt Közoktatási Bizottságának vezetője olvasta fel- szintén a ratifikációs vitán- a kommunista vezetők ellen indított per egyik vádlottjának, Eugene Dennisnek a nyilatkozatát, melyben többek között az állt, hogy az Atlanti Szerződés politikája és katonai ereje nem csak a Szovjetunió hanem az összes demokrácia ellen irányul, majd a lap idézte: az „amerikai nők nem akarják háborúba küldeni testvéreiket” és küzdeni fognak a Szerződés ellen.⁹³

⁹³ „*Az amerikai nép szervezi erőit az Atlanti Szerződés meghiúsítására*” Szabad Nép, 1949.május 14. VII./111.

Konklúzió

A fél évet felölelő anyagok áttekintése után megállapítható, hogy az előző fejezetekben ismertett módszerek - ismétlések, sikerek elhallgatása, hibák felnagyítása, ellenségkép felállítása, harcok küzdelem a békéért, gondolatok átvétele- a NATO esetében is helytállóak.

A cikkek havi bontásba történő csoportosítása után megállapítható, hogy mennyiségüket tekintve a visszafogottabb januári kezdés után februárban és márciusban egy erőteljes növekedés következett be, amelyhez képest áprilisban és májusban csökkenés figyelhető meg. Ebből megállapítható, hogy a propaganda februárban és márciusban foglalkozott a legtöbbet ezzel a témával, ekkor igyekeztek az olvasókat a legnagyobb mértékben tájékoztatni a nyugati országokban a NATO megalakulását érintő ügyekben- más kérdés, hogy ezeknek valóságtartalmuk nem minden esetben volt azonos a ténylegesen megtörtént eseményekkel. Ha azonban a hónapokat külön-külön is megvizsgáljuk, megállapítható az is, hogy nem volt egységes a megosztás a cikkeket illetően, sokszor figyelhető meg az a tendencia, hogy napokig nem jelenik meg újabb írás a témában, majd egy nap alatt hirtelen több cikk is megjelent, amelyek bizonyos esetekben még tartalmukban is közel azonosak voltak, csupán megfogalmazásukban volt némi eltérés.

A terjedelmük ehhez képest sokkal homogénebb képet alkot. A félév során a legjellemzőbbek a pár mondatos és a negyedoldalas összefoglalások voltak, melyet a féloldalas írások követtek. Teljes oldalt ritkán szenteltek a NATO-nak, címlapra pedig csak azok a cikkek kerültek, melyekben a Szovjetunió szerepét hangsúlyozták a béke megteremtésének érdekében. A címlapra került írások sem voltak egész oldalasok, sok esetben csak a negyedében, esetleg felében foglalkoztak az Atlanti Szerződéssel. Továbbá megfigyelhető, hogy januárban egyáltalán nem publikáltak főoldalra, ellenben februárban és márciusban hetente akár több alkalommal is.

A vizsgált hónapokban a tartalom tekintetében nem sok eltérés fedezhető fel. A szerkesztők már januárban kijelölték azokat a témákat, amelyek aztán a következő hónapokban is az írások vázát adták, így az ENSZ aláaknázása, nagyhatalmi konfliktusok - a Szovjetunió állásfoglalásai, angol-amerikai konfliktusok, a nyugati nagyhatalmak ellentétei más nyugati országokkal - valamint külön téma volt a skandináv térség helyzete. Ezek átfogalmazva, más mondatokkal kipótolva visszatérő elemként jelentek meg a februári, márciusi és áprilisi lapokban.

Februárban a legtöbbet a nagyhatalmakat érintő közleményeket publikálták, valamint kiemelkedően sokat foglalkoztak Norvégiával, a szovjet-norvég jegyzékváltással, valamint

Lange norvég külügyminiszter washingtoni látogatásával. Ezeken kívül néhány esetben tudósítottak az ENSZ ellenesként értékelt tevékenységekről és heti rendszerességgel beszámoltak a NATO elleni tüntetésekről is. Ebben a hónapban a lapokban rendszeressé váltak az olyan új kifejezések, mint a „Szovjetunió a béke bástyája” vagy az „imperialista nyugat”.

Márciusban nem sok eltérés figyelhető meg a februári adatokhoz képest, tartalmát tekintve szinte teljesen megegyezik az előző hónappal. A minimális eltérést az okozza, hogy március 20-án közzétették a NATO Alapokmányának szövegét, így ezt követően már ezt is taglalták az írásokban. Ettől eltekintve a korábban ismertetett témák mind megjelentek ekkor is, a legmagasabb számot pedig az Atlanti Szerződés ellen tiltakozó publikációk prezentálták. Az írásokban tetten érhető az is, hogy a szerkesztőség célja ebben az időszakban hangsúlyosan a feszültségkeltés volt, ezt bizonyítják a tüntetéseket ismertető cikkekben az olyan kifejezések, mint a „rendőrterror” vagy a „lövöldözés”. A március 30-ai cikkben a „védő vasfüggöny” szóösszetétel is megjelent abban az összefüggésben, hogy a NATO az imperialista hatalmak eszköze, mely hatalmak célja a Szovjetunió külvilágtól való elzárása.

Áprilisban a fő téma a szovjet memorandumon, valamint kiemelkedő jelentőséggel bírtak az április 6-ai lapban megjelent írások. A hónap további részében a választásokra és a tüntetésekre került a hangsúly, de tartalmát tekintve meghatározó cikk ekkor már nem született. Májusban csak egy cikk foglalkozik az Észak-Atlanti Szerződéssel. Ennek okai közé sorolható, hogy május 15-én választásokat tartottak, valamint a Szovjetunió ekkor oldotta fel a berlini blokádot és így megszűnt a Nyugat-Berlint ellátó légihíd is. Utóbbit azért volt fontos módfelett hangsúlyozni, mivel a Szabad nép úgy interpretálta a berlini helyzet változásait, mint szovjet siker, így természetesen sokkal nagyobb figyelmet kapott, mint a NATO, melynek megalakítása a szovjet tervekkel ellentétben lezárult, és a skandináv térségben a három érintett országból kettő is csatlakozott a Szervezethez.

Ezen kívül fontos kitérni az újságban megjelenő írások hozzáadott szellemi értékére is. A Szabad Nép írásai más sajtóanyagokból szisztematikusan átvett gondolatokat tartalmaznak. A legtöbb esetben a Pravda és a moszkvai rádió bizonyult fő irányadónak, alig találni olyan írásokat, amelyek ne hivatkoznának valamely korábban említett sajtóra, vagy Sztálin, esetleg Molotov valamilyen megnyilvánulására. Ezen kívül gyakran idéztek még a l'Humanité, Combat, Ce Soir, és Monde francia, a Reuters brit vagy a Stockholms Tidningen svéd újságok soraiból is. Néhány alkalommal pedig a Washington Post, Chicago Sun és New York Times amerikai sajtótermékek kifejezéseit is beemelték a magyar újságba.

Végezetül megállapítható, hogy a Magyar Nemzeti Levéltár adatbázisában fellelhető adatok közül egyedül az általam idézett 1948. november 11-ei jegyzőkönyv érinti a külpolitikai propagandát, ellenben nem található a NATO propagandájával tematikusan foglalkozó jegyzőkönyv, sem a vizsgált korszakban, sem korábban. Azonban az itt leírtakat párhuzamba állítva azzal a korábbi megállapításommal, miszerint önálló gondolat szinte egyáltalán nem jelent meg a Szabad Nép soraiban, feltételezhető, hogy a szerkesztők álláspontja az volt, hogy tudatosan kerülik az önálló véleményalkotást, és más - főként szovjet – sajtóanyagok használatát helyezték előtérbe, ezekre hivatkozva jelentették meg írásaikat.

Levéltári forrás

Politikai Bizottság jegyzőkönyve, 1949. november 11. HU-MNL-OL-M-KS-276-53-014

Felhasznált irodalom

BARÁTH Magdolna Magyar-szovjet kapcsolatok 1944-1953 között, 70.-71.o. in. Szvák Gyula A magyar-orsz kapcsolatok tizenkét évszázada, ELTE Ruszisztikai Központ, 2005.

BÉKÉS Csaba: Európából Európába Gondolat Kiadó, Budapest, 2004., 47.o.

BOGNÁR Károly Harminc év a haladás ellen, Zrínyi Katonai Könyvkiadó, Budapest, 1979., 7-15.o.

BUZINKAY Géza Kis magyar sajtótörténet, Haza és Haladás Alapítvány, Budapest, 1993., 66.o.

HALMOSY Dénes Nemzetközi szerződések 1945-1982. A második világháború utáni korszak legfontosabb külpolitikai szerződései, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó – Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1985. 140-146.o.

HORVÁTH Attila A magyar sajtó története a szovjet típusú diktatúra idején, Médiatudományi Intézet, Budapest, 2013., 7-20.o.

KÁCSOR Zsolt A Szabad nép szerepe a Rákosi-diktatúrában, Eszterházy Károly Főiskola Líceum Kiadó, Eger, 2008., 211-222.o.

PAÁL Vince A sajtószabadság története Magyarországon 1914-1949, Wolters Kluwer, Budapest, 2015., 271.o.

PÁLFY József – NOVÁK Zoltán A NATO húsz éve, Zrínyi Könyvkiadó, Budapest, 1970., 6-18.o.

ROMSICS Ignác Magyar sorsfordulók 1920-1989, Osiris Kiadó, Budapest, 2012., 171-172.o.

Internetes hivatkozások

1948. évi Barátsági, Együttműködési és Kölcsönös Segélynyújtási Szerződés a Magyar Köztársaság és a Szocialista Szovjet Köztársaságok Szövetsége között <http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/dokument/xxi.htm> (Letöltve: 2024.11.10.)

Arcanum, Szabad nép <https://adt.arcanum.com/hu/collection/Nepszabadsag/> (Letöltve: 2024.11.13.)

Az 1949. évi, a Magyar Népköztársaság alkotmánya <http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/dokument/1949.evi3.htm> (Letöltve: 2024.11.14.)

Jogkódex, az Egyesült Nemzetek Alapokmányának törvénybe iktatásáról, https://jogkodex.hu/jsz/egyesult_nemzetek_alapokmánya_1956_1_torveny_7969626 (Letöltve: 2024.11.03.)

JStore, Scandinavia and N.A.T.O. <https://www.jstor.org/stable/45308197> (Letöltve: 2024.11.01.)

L'Humanité, 1949. január 14. <https://www.retronews.fr/journal/lhumanite/14-jan-1949/40/2769345/3> (Letöltve: 2024.11.08.)

NATO, Az Észak-Atlanti Szerződés, 1949. április 4. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=hu (Letöltve: 2024.11.03.)

NATO, Founding Treaty, https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_137799.htm (Letöltve: 2024.11.05.)

Rubicon, A Truman-doktrína meghirdetése <https://rubicon.hu/kalendarium/1947-marcius-12-a-truman-doktrina-meghirdetese> (Letöltve: 2024.10.28.)